

SAMMANSTÄLLNING AV BACKSVALE-HÄCKNINGAR I SVERIGE 2016-2019

Bengt Legnell

Margareta Ljungdahl och Samuel Persson hjälpte till att sammanställa materialet.

Forskning visar att populationen av backsvalor gått starkt tillbaka i stora delar av västvärlden, inte minst här i Sverige. Omställning av täktverksamhet och nedläggning av sandtag tros vara en starkt bidragande faktor till detta.

Backsvalekolonier i Sverige - en analys av Artportalens data-bas 2016-2019

Fig. 1. 1. Kolonier 2. Koloni-storlek 2016-19 3. Häck-biotop 2016-19

Län	2016-2019 (2019)		Mkt stor	Stor	Mellan	Liten	Mkt Liten	BOHÅL	Sandtag	Jordhög	Älvnipa	Sanddyna	Industri	Stensättning	Okänd
Skåne.....	82	33	4	20	19	26	13	4370	19	9 _{1/}	0	8	7	4	35
Blekinge.....	13	7	0	5	2	0	6	490	6	1 _{2/}	0	0	0	6	0
Gotland.....	13	3	0	2	4	2	5	460	7	4	0	0	0	0	2
Kalmar.....	14	9	0	0	4	6	4	150	3	0	0	0	1	2	8
Öland.....	26	11	0	1	7	12	6	430	7	13	0	2	0	2	2
Kronoberg.....	9	2	0	1	1	5	2	230	4	1	0	0	0	1	3
Halland.....	21	13	1	6	8	5	1	1040	17	3 _{3/}	0	0	2	0	0
Jönköping.....	18	12	0	1	6	7	4	400	8	2	0	3 _{7/}	1	1	3
Västra Götaland	81	37	0	10	20	24	27	2080	32	15 _{4/}	0	0	0	13	21
Östergötland....	15	10	0	7	2	6	0	850	8	2	0	0	1	1	3
Örebro.....	9	3	0	1	1	5	2	150	7	1	0	0	0	0	1
Södermanland.	14	9	0	13	0	1	0	1780	12	2 _{5/}	0	0	0	0	0
Stockholm.....	14	11	3	7	3	1	0	1790	14	0	0	0	0	0	0
Uppsala.....	11	7	3	3	3	1	0	1640	11 _{6/}	0	0	0	0	0	0
Västmanland....	3	1	0	0	1	2	0	20	3	0	0	0	0	0	0
Dalarna.....	34	23	0	13	5	6	10	1590	13	3	6	0	3	0	9
Värmland.....	16	5	0	3	2	7	5	480	2	3	4	0	0	1	6
Gävleborg.....	14	6	0	0	2	6	6	220	6	0	3	0	0	0	5
Jämtland.....	22	16	0	1	3	11	6	470	7	0	5	0	0	0	10
Västernorrland.	12	9	0	2	2	5	3	270	5	1	1	0	0	1	4
Västerbotten....	38	12	0	3	10	11	14	770	7	4	3	0	2	0	20
Norrbotten.....	23	12	0	1	4	10	8	310	3	2	3	0	0	1	14
TOTAL	502	251_{8/}	11	95	113	161	122	19990	195	52	25	13	17	31	167

Se kommentarer till fotnoter längst ner i denna sammanställning

FÖRTYDLIGANDE AV SAMMANSTÄLLNINGEN OVAN

1. Kolonier: Anger antal kolonier/täkter med kolonier i respektive län. Eftersom rapportering från kolonierna ofta inte görs årligen omfattar statistiken häckningar inom en 4-årsperiod; mellan 2016-2019, samt som gämförelse kolonier som rapporterats 2019 (fram till augusti 2019)

2. Kolonistorlek: Olika metoder används för att beskriva storleken på en koloni.

Några rapporterar antal svalor eller antal svalpar (förmodligen detsamma som antal bohål) Andra rapporterar antal "bebodda bon" eller räknade bohål. Ett försök att översätta dessa uppgifter till en enhetlig måttstock; "antal bohål", har gjorts vid bedömningen av kolonistorlek. Det högsta antalet räknade bohål/svalor som rapporterats från lokalen inom tidsperioden 2016-19 användes vid denna sammanställning.

Jag har valt att dela in kolonierna i 5 olika storleks-kategorier. Fördelningen ser ut på följande sätt;

Mycket stor (Mkt stor)... En koloni med över 200 bohål

Stor..... En koloni med mellan 50 -200 bohål

Mellan..... En koloni med mellan 20 – 50 bohål

Liten..... En koloni med mellan 5-20 bohål

Mycket liten (Mkt liten). En koloni/häckning med mellan 1-5 bohål

3. Bohål: Slutligen finns även en sammantagen uppskattning av antalet bohål i varje län, här benämnd "BOHÅL", beräknad enligt följande; Antalet bohål i kategorierna "Mycket stor" och "Stor" beräknas enligt högsta angivna antal bohål från respektive häck-lokal som angetts till Artportalen under tidsperioden 2016-19, "mellan" enligt ett medeltal av 30 bohål, "Liten" enligt ett medeltal av 10 bohål och "Mycket liten" enligt ett medeltal av 3 bohål. Denna beräkning är gjord i ett försök att illustrera och jämföra koloni-storlekar i rikets olika län, där inte bara antalet kolonier är av betydelse, även storleken på kolonierna.

Understrykas bör att det inte går att översätta antalet bohål till antalet par backsvalor som finns i ett enskilt län, endast ett högsta antalet bohål som rapporterats. Således är detta inte ett försök att sätta en siffra på den svenska backsvalpopulationen. Detta blir förhoppningsvis uppgiften för en kommande riksinventering av backsvalan att hantera.

3. Häck-biotop 2016-19: En sammanställning av häckplatser under denna tidsperiod.

Kolonierna/häckningarna har delats in i 6 olika häckmiljöer;

Sandtag: Omfattar sandtag, bergtäkter och kalkbrott med aktiv kommersiell verksamhet, samt nedlagda sådana. Benämningen "grusgrop", ofta använd av rapportörer, räknas till denna grupp som en mindre täkt med aktiv eller nedlagd verksamhet. Några av dessa kan evt. vara Husbehovsgropar.

Jordhög: Omfattar jordhögar, sandhögar, husbehovsgropar. Ofta belägna på bond/hästgårdar, men även vid byggarbetsplatser o.dyl. Jag har även tagit med de 4 specifika "backsvalenhögarna" som rapporterats i landet. Se anmärkningarna nedan för mer information om dessa 4 backsvalenhögar.

Älvnipor: Som namnet antyder, kolonier utefter älvar, vattendrag och sjöar, oftast i norra Sverige

Sanddyna: Sanddynor etc. utefter våra kuster. Hit räknades även ett par häckningar på Visingsö .

Industri: Hit räknas industriområden, större byggarbetsplatser samt soptippar och återvinningsanläggningar.

Stensättning: Omfattar stenpartier i hamnar, kajer, ruiner och andra murade byggnader.

Okänd: Många häckningar i denna kategori ligger förmodligen i älvnipor, sanddynor och mindre sandhögar etc. Lokaler där svalorna endast häckat under en säsong. Därav bristen på information.

ANALYS OCH SAMMANFATTNING

När jag arbetade med denna sammanställning överraskades jag av två saker som förmodligen har ett samband. Av de 502 lokaler där det rapporterats kolonier/häckningar av backsvalor i Sverige under tidsperioden 2016-19, var över hälften -283 häcklokaler, liten eller mycket liten. Dvs. kolonier/häckningar som besod av endast 1-20 bohål.

Den andra något överraskande iakttagelsen var att många av häck-lokaler inte var belägna i kommersiella sandtag eller nedlagda sådana. 138 lokaler, drygt 1/5, rapporterades vara belägna utefter älvsnipor, sandstränder, små jord/sandhögar mm. Detta antal kan vara större med tanke på att många av de backsvale-häckningar som rapporterats utan att specificera vilken biotop bona var belägna i, ofta vid en lokal där häckning rapporterats endast under en säsong, kan härröra till denna kategori. Lägg därtill till ett förmodat mörkertal rörande backsvale-häckningar i Norrland. Detta är glädjande med tanke på den ovissa framtid många av landets täktooperatörer står inför och den påverkan nedläggningar av sandtagen fått för den svenska backsvale-populationen.

Tyvärr ser bilden något dystrare ut om man istället fokuserar på var den största delen av Sveriges backsvale-population är belägen.

Här sticker landets tre storstadsregioner ut med stor marginal. I Skåne rapporterades det nästan 4,500 bohål. (SkOF's länsvida inventering av backsvalor 2017, visade ungefär samma siffror som fått fram i denna sammanställning tagen från Artportalen under åren 2016-19. SkOF rapporterade 74 kolonier och 4,241 par 2017. I denna sammanställning från Artportalen räknades 82 kolonier och 4,370 bohål under perioden 2016-19.

I Halland och Västra Götaland rapporterades 102 kolonier och ungefär 3,100 bohål.

De tre mälarlänen – Södermanlands, Stockholms och Uppsala län hade endast 39 kolonier tillsammans, men härifrån rapporterades sammanlagt hela 5,210 bohål. Således kan enligt rapporter till Artportalen upp till 1/4 av den svenska backsvale-populationen finnas runt Mälardalen. Sammanställningen indikerar även att över hälften av Sveriges backsvalor häckar i dessa tre storstads-regioner – 12,680 bohål jämfört med 19,990 som räknats i riket som helhet under 2016-19 – om nu rapporterna till Artportalen ger en någorlunda sann bild av verkligheten.

Fig 2.

Betydelsen av sandtäkter som häcklokal för backsvalan i Sverige enligt rapporter till Artportalen 2016-19.

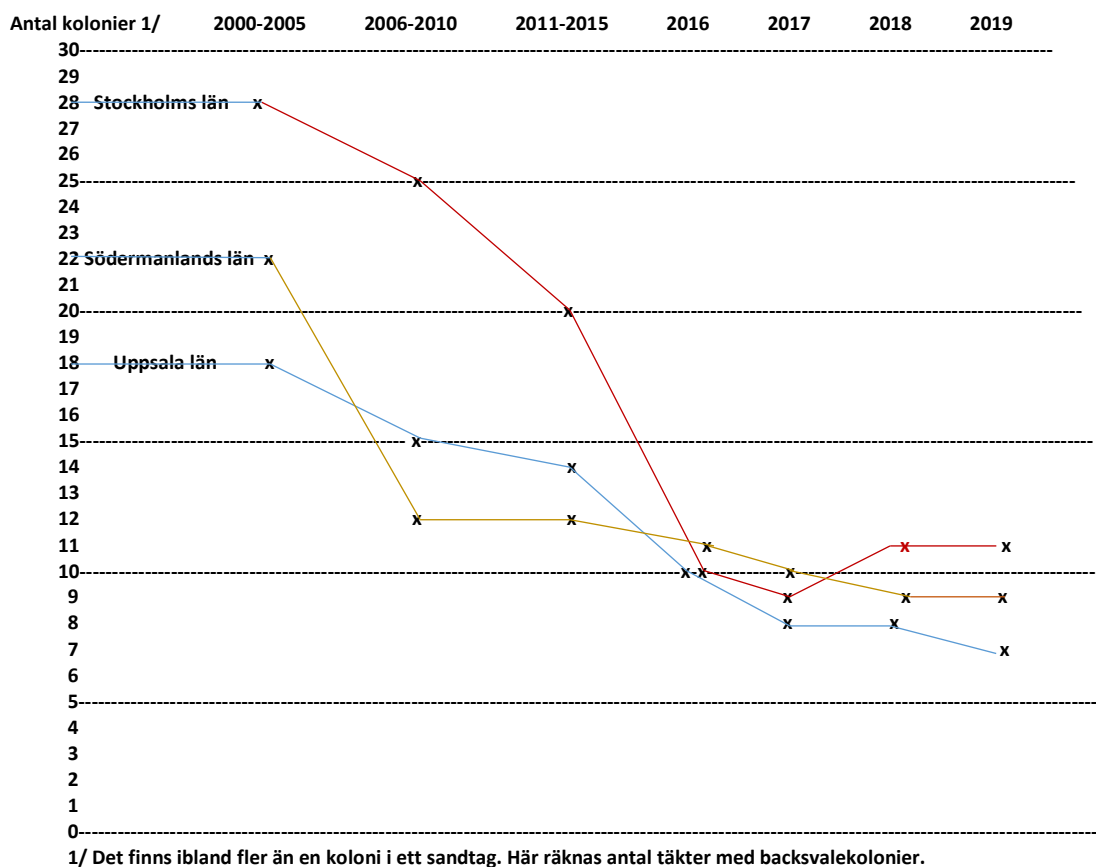

Precis som sina släktingar hus och ladhussvalan verkar backsvalan i stor utsträckning välja att häcka i närheten av människans civilisation. Det ser ut som ca. 2/3 av den svenska populationen av backsvalor häckar i täkter som förser vårt samhälle med sand och grus.

Avslutningsvis bifogas en sammanfattning av mitt 4-årigt projekt att kartlägga samtliga kända backsvalekolonier i de tre länen i mälarenregionen; Södermanlands, Stockholms och Uppsala län. Till skillnad från backsvalekolonierna i Sveriges övriga län häckar backsvalor i denna region nästan helt uteslutande i sandtäkter. Under tidsperioden 2000 – 2019 har endast 2 häckningar i sk. Hushålls-gropar och 2 "spontanhäckningar" i jordhögar rapporterats.

Kanske andra län kan dra nytta av denna statistik från Mälaren-regionen med tanke på det stora inflytande kommersiell täktverksamhet har på den svenska backsvale-populationen. Nedläggningar av sandtäkter och den stora omställningen av täktverksamhet som skett i mälarenregionen under 2000-talet har förmodligen haft en stor påverkan på backsvale-populationen runt dessa tre mälaren-län.

Fig 3. Jämförelse av täkter med backsvalekolonier i mälaregionerna 2000-2019

Uppgifterna 2000-2015 är tagna från Artportalen, 2016-2019 från egen kartläggning. Anledningen till att en 5-års period använts 2000-2015 är att det inte fanns tillräcklig rapportering och information för att täcka en årlig redovisning. Den stora minskningen av antalet kolonier under åren 2005 – 2015 beror med stor sannolikhet på nedläggning av sandtag. Den svaga uppgående trenden i Stockholms (och södermanlands) län 2017-19 beror på att några nya kolonier (åter)upptäcktes. Täkt-tillstånd i ett flertal täkter, speciellt i Uppsala och Södermanlands län är på utgående. Detta kommer sannolikt att medföra ytterligare minskningar av antalet backsvalekolonier i regionen. Under tidsperioden 2016-19 registrerades t.ex backsvale-kolonier i 11 nedlagda täkter. 2019 återstår endast två av dessa. Det verkar bara ta några år innan kolonierna dör ut från nedlagda täkter. (mycket fina, höga och lämpliga väggar sparades åt svalorna i de två återstående nedlagda täkterna)

Storleksfördelning av backsvalekolonier i de tre mälaregionerna

	2000-2005	2006-2010	2011-2015	2016	2017	2018	2019
Mycket stor koloni över 200 håll.....	2	2	3	4	4	4	6
Stor koloni 50-200 håll.....	32	22	10	12	17	15	16
Mellanstor koloni 20-50 håll.....	16	11	18	8	4	4	2
Liten koloni 5-20 håll.....	12	13	7	7	2	1	2
Mycket liten koloni 1-5håll.....	6	4	7	0	0	0	0
Totalt antal kolonier	68	62	45	31	27	24	26

En trend mot allt färre, men större kolonier är tydlig. Nästan 50% av täkter med backsvalekolonier har försvunnit under de senaste 10 åren.

Under tidsperioden 2016-19 dog kolonier i 11 täkter ut, 9 av dessa var nedlagda sandtag. 1 asfaltverk och 1 stenbrott, båda dessa sistnämnda med pågående kommersiell verksamhet.

Samtidigt tillkom 9 ”nya” täkter med backsvalhäckning. 6 av dessa var i täkter kända sedan tidigare – häckning ifrån dessa lokaler hade rapporterats någon gång under perioden 2000-2010. Endast 2 lokaler kan betraktas som nyetableringar av baksvalekolonier – båda i nyöppnade sandtäkter.

Backsvalan är en störningstålig art, täktverksamhet med stora maskiner nära inpå kolonin, eller att årligen få sin häckbrant bortgrävd efter slutförd häckning, verkar ofta inte avskräcka svalorna från att komma tillbaka till samma täkt påföljande häcksäsong.

Tänkvärt är därför att de flesta kolonierna i sandtagen här i mälardalen har en lång historik med häckningar som ofta sträcker sig tillbaka till 1970-90-talet i samma täkt som fortfarande nyttjas. Däremot har jag sett ett flertal förflyttningar av kolonier under de 4 åren jag kartlagt dessa runt mälardalen. Kolonier som av någon anledning flyttar från en täkt till en annan, ibland med ett avstånd av 15km fågelvägen. Anledningen till denna förflyttning är inte alltid fastställd. Kanske häckväggen av någon anledning blivit obrukbar – erosion av häckbranter, motorcross-aktivitet, invasion av korp, möjligtvis angrepp av parasiter kan vara några anledningar, eftersom flertalet sådana förflyttningar skett från någon av de nedlagda sandtagen. Jag har även registrerat liknande förflyttningar från sandtag med aktiv verksamhet där häckbranten/högen grävts bort utan att säkerställa att en alternativ brant finns tillgänglig åt svalorna. Ibland kanske det helt enkelt är så att svalorna plötsligt finner en lämpligare häckvägg någonstans i närheten.

Kanske sådana förflyttningar mellan olika närliggande sandtäkter var en vanlig företeelse efter det att backsvalorna började flytta in i våra täkter här i mälardalen för 50-80 år sedan. Nu finns inte många alternativa häckplatser/täkter, lämpliga för svalorna, kvar i regionen och de få som återstår börjar förmodligen bli ”överbefolkade”.

Även i Skåne och Halland/Västra Götaland häckar de flesta backsvalorna i sandtäkter, men där finns det även många små kolonier kvar; i sandbankar utefter kusten, i någon bondes jordhög eller mellan stenarna i någon ruin eller stenbrygga. Där finns även ca. 4-500 par som bor i någon av de 4 stora högar som speciellt tagits fram åt svalorna att häcka i. **(Se nedan under ”kommentarer” för mer info om dessa)**

Här i de tre mälarlänerna har en stor del av den svenska backsvale-populationen – upp till ¼, funnit sin hemstad sedan vi ”bjöd” in dem när vi öppnade upp våra sandtäkter för att bygga våra städer och motorvägar. Kommer vi att fortsätta förvalta denna skatt eller låta ”naturen ha sin gång”, som någon uttryckte saken?

Täkterna med backsvale-kolonier har mer än halverats i mälardalen de senaste 20 åren. Av de 26 täkter med kolonier som återstår 2019 riskerar upp till 2/3 att försvinna pga nedläggningar av sandtäkter inom endast några år.

Kommentarer till fotnoter från fig.1 i början av denna sammanställning

- 1/ Inkluderar den stora högen i Spillepeng, Malmö, som håller en av Sveriges största backsvalekolonier. Högen är upplagd speciellt med tanke på backsvale-kolonin. Under 11 år resultatet av ett samarbete mellan återvinningsföretaget SYSAV och Kenneth Bengtsson/SkOF. 2019 rapporterades 204 par. (det lär ha häckat upp till 600 par här. Sedan började kolonin ”knoppa av sig” till närliggande områden.)
- 2/ Inkluderar den stora högen vid flygflotiljen F-17 utanför Ronneby. Högen är speciellt upplagd med tanke på backsvale kolonin. Under 8 år resultatet av ett samarbete mellan F-17 och Sven Svensson. 2019 rapporterades 110bohål/90 par.
- 3/ Inkluderar högen vid Getteröns Naturreservat utanför Varberg. Högen är speciellt upplagd med tanke på att erbjuda en lämplig häckplats åt backsvalorna. Under 2 år resultatet av ett samarbete mellan Mikael Nord/Naturrum Getterön och Varberg kommun. 2019 rapporterades 120 par.
- 4/ Inkluderar högen vid naturreservatet Hökålla på Hissingen. Högen är speciellt upplagd med tanke på att erbjuda en lämplig häckplats som backsvalorna kan kolonisera. Högen lades upp för 9 år sedan av John Thulin/Svenska kyrkan och ingår i ett projekt att hjälpa långtidsarbetslösa närma sig arbetsmarknaden genom praktiskt arbete inom naturvård och trädgård och drivs/drevs bl.a i samarbete med försäkringskassan, arbetsförmedlingen, fastighetskontoret, stadsmuseét och miljöförvaltningen i Göteborg. 2019 räknades 80 nya bohål. Ett 30-tal svalor ringmärktes.
- 5/ Inkluderar Edeby, en ”husbehovs/bondgrop” vid Stallarholmen, och är ett mycket bra exempel på hur man på endast ett par år med riktade insatser – branten grävs årligen till, kan återuppliva en utdöende backsvalekoloni – från 2 häckande par i en sliten gammal bondgrop 2016, till att 2019 ha 175 bohål, flertalet bebodda. Under 3 år resultatet av ett samarbete med Jan Andersson, jägmästare på Råfsås Kungsgård. Gropen ligger mycket lägligt vid en fågelsjö/våtmark.
- 6/ Inkluderar Högstaäsens naturreservat ett par mil norr om Uppsala. Baksvalekolonin är belägen i ett sandtag som varit ur bruk ett

antal år. 2018 fanns här endast ett fåtal bohål. Ca. 7-10 svalor sågs runt den nedgångna kolonin. I ett samarbete med länsstyrelsen i Uppsala grävde Swerock under våren 2019 till i häckbranten. Detta resulterade i att svalorna grävde ett drygt 50-tal nya bohål och gruppen av svalor runt kolonin ökat till ca. 25-30 par.

7/ Inkluderar några kolonier på Visingsö som koloniserar "lerbranter"? Generellt verkar populationen som häckar på Visingsö välja avvikande häckplatser. Ca. 60 par verkar här uteslutande häcka i dylika "lerbranter" eller mellan stenblock i ruiner fördelade på 5-6 kolonier.

8/ Skillnaden mellan antalet kolonier som rapporterats under tidsperioden 2016-19 och de som rapporterats enbart 2019 beror förhoppningsfullt till stora delar på att man inte varit flitig att rapportera häckningar till Artportalen detta år.